

Frimenigheter og bedehus i «gamle» Kristiansand

Frimenigheter og bedehus i «Gamle-Kristiansand»

Bakgrunnen for lekmannsbevegelsen er Hans Nilsen Hauges virksomhet på begynnelsen av 1800-tallet samt opphevelse av «Konventikkelpakaten» i 1842. Nå ble det lovlig for legfolk å forkynne Guds ord. I 1845 kom «Dissenterloven» som gjorde det mulig å etablere egne menigheter utenfor Statskirken. Denne muligheten var det mange som skulle benytte seg av. I 1850 var det ca. 20 frimenigheter. En pioner i dette arbeidet var Gustav Adolf Lammers. Han var sogneprest i Bamble og satt på Stortinget. Han var der en drivende kraft for opphevelse av «Konventikkelparagrafen».

Thorkilds bedehus

«**Thorkilds bedehus**» i Gyldenløvsgate 70 ble bygd i 1860 av de «sterktroende» der Thorkild Hammersmark var den ledende person. De fleste frie menigheter i byen kan føre sin historie tilbake til dette hus. Da de forskjellige grupperingene hadde fått sine egne kirker eller bedehus, gikk eiendommen over til kommunen som brukte den til forskjellige aktiviteter, blant annet som sløydlokale. Derfor heter bygningen i dag på folkemunne «Sløyden». Christianssands Byselskab har fått opp et kulturhistorisk skilt på bygningen. Denne bygning rommer så mye av byens historie at den må vernes.

Bedehuset

Det første **Bedehuset** i Dronningensgate ble reist i 1856. Det var velstående haugianere som sto bak byggingen. En sentral person i denne sammenheng var Ole Moe. Dette brant under bybrannen i 1892, men det ble reist et nytt bedehus på tomten i 1994. Dette skal være et av de første arkitekttegnede bedehus i landet. Arkitekt var Christian Fürst. Gjennom årene er det foretatt utbedringer og gravd ut kjeller, men bygget har beholdt sitt monumentale preg både utvendig og innvendig. I dag bruker Norkirken aktivt disse lokalene.

Frikirken

Frikirken (Den Evangelisk Lutherske Frikirke) har siden stiftelsen i 1877 hatt sitt tilhold Tollbodgaten 64. Den første kirken som var en trekirke i nygotisk stil, ble revet i 1964 og erstattet med nåværende teglstensbygning som er tegnet av arkitekt Kjell Brantzeg. Else Marie Jakobsen er kunstneren bak alterteppet. Det er en velfungerende arbeidskirke med god akustikk i kirkesalen. I nabobygget har menigheten kontorer og kafe.

Opp gjennom årene har menigheten ekspandert og fått «avleggere» i forskjellige bydeler. I 1901 ble Tveit menighet etablert. Denne menigheten har sitt eget lokale på Krageboen - Topdalsveien 307.

Randesund menighet fikk sin egen kirke på Strømmeveien 49 i 1977. En avlegger av denne kirken ble Hånes menighet som fikk sin kirke i 2012 i Hånesveien 103. Vågsbygd menighet fikk sin kirke i Bosmyrkollen 15 i 1986. I 1994 fikk menigheten i Songdalen sin egen kirke på Kulia.

Samfundet

Samfundet menighet er i likhet med Frikirken en avlegger av virksomheten i Thorkilds bedehus. Den ble til etter en splittelse, for i 1890 etablerte Bernt Lomeland en ny menighet «Samfundets menighet». Denne gruppen er i mange sammenhenger blitt kalt «lomelendere». De etablerte seg i Tordenskjoldsgate 58. Menigheten har ved oppkjøp av naboeiendommer ekspandert. Dagens kirke ble innviet i 1988. Samfundet har egen grunnskole i samme kvartal og egen kirkegård på Lund. På Dvergsnes har menigheten en barneskole. En gruppe av menigheten skilte seg i mellomkrigstiden ut og bygde sin egen kirke på Møllevannsområdet. Denne bygning er nå i Grim menighets eie.

Filadelfia-menigheten

Filadelfiamenigheten ble startet i 1919 og de etablerte seg ganske raskt i Dronningensgate 91. Her har de ekspandert gjennom årene og er i dag landets nest største pinsemenighet. Lokalene ble først utvidet i 1959. I 1983 ble naboeiendommen kjøpt. Da fikk menighetssalen en utforming som kunne minne om et kinolokale - i amfi. Slik levde menigheten til 2018. Da ble alt revet og erstattet med et nybygg på 6 etasjer. Utgangspunktet var et 12 etasjer høyt bygg med benevnelsen «Gnisten» - med henvisning til Michelangelos bilde «Skapelsen» i det Sixtinske kapell, men denne dimensjonen ville ikke politikerne akseptere i denne delen av Kvadraturen.

Betania – eller – «**Den frie evangeliske forsamling**» – eller «De frie». Menigheten har mange betegnelser. Dannelsen av menigheten er en konsekvens av Erik Andersen Nordhelles virksomhet og en avskalling fra Frikirken. Det skjedde i slutten av 1890- årene. Det første forsamlingslokale var på Nedre Lundsvei – nabobygningen til «Tønnefabrikken». Etter krigen leide menigheten lokale av IOGT i Elvegaten. I 1957 kjøpte menigheten Elvegaten 8. I 1965 kunne de flytte inn i nybygg. Her var det inntektsgivende leiligheter mot Elvegaten og et stort forsamlingslokale mot elven.

Betania

Metodistbevegelsen vokste frem i England som følge av John og Charles Wesleys virksomhet på 1700-tallet. Det ble en verdensomspennende bevegelse. Menigheten i Kristiansand ble etablert i 1880. I 1887 kunne den flytte inn i egen kirke i Rådhusgaten 46. I 1926 ble kirken modernisert. Vår lokale arkitekt, Keyser Frølich, var med å sette sitt preg på utformingen i nygotisk stil med kirkespir. (Frikirken som ble revet i 1964, var bygd etter samme mønster). Kirken ble i 2021 «hedret med» det blå kulturhistoriske skiltet. Den representerer en viktig periode i lokal kirkearkitektur og bør få status som verneverdig.

Metodist-
bevegelsen

Baptistbevegelsen har sitt utspring i Amerika og fikk sin avlegger i Kristiansand på begynnelsen av 1900-tallet. Menigheten her ble stiftet i 1931. Den fikk egen kirke i Festningsgaten 18/20 i 1934. Den var i typisk funksjonalistisk stil. Den ble renoveret til dagens utforming i 1983. I denne kirken som i mange andre dissentermenigheter, har enkelte ressurssterke familier vært de bærende i drift, forkynnelse og i sang og musikk.

Baptist-
bevegelsen

Adventkirken kan føre historien tilbake til midten av 1800-tallet i Amerika. Menigheten i Kristiansand ble stiftet i 1902. Etter en noe omfattende tilværelse etablerte menigheten seg i Kongensgate 49. Kirkens utforming innordner seg murbyens plan, konstruksjon og dimensjon. Interiøret er gjennom årene blitt modernisert.

Adventkirken

Ynglingeforeningen ble stiftet 17. mai 1882. Denne foreningen sto for det første organiserte ungdomsarbeid i byen vår. Det var opprinnelig et forum for unge menn, men statuttene ble endret noen år senere slik at kvinner også kunne bli medlem. Ved siden av forkynnelse ble det lagt stor vekt på sang og musikk. Foreningen etablerte kor, strykeorkester og hornmusikk. Korpset er i dag foreningen viktigste ansikt utad. Foreningen har i alle år hatt tilhold i Dronningensgate 37. Evangelisk Orientmisjon har i dag sitt kontor her. Denne bygningen er et godt vedlikeholdt praktkeksplar i murbyen.

Ynglinge-
foreningen

I 1945 kjøpte foreningen et nedlagt bruk «**Kjerrane**» som lå ved Gamle Mandalsvei vest for Krossen og brukte dette som sportskapell med andakt på søndagene. Huset ble snart for lite, og et nytt ble reist i 1984 tegnet av arkitekt Finn Sødal.

Kjerrane

Blå Kors har hatt kirkens diakoniarbeid som sin viktigste oppgave - hjelpe mennesker som lå under for alkoholmisbruk eller hadde andre typer problemer. I dag er foreningen i aktivitet mer enn noen gang tidligere. Foreningen ble stiftet i 1909. Noen år senere etablerte foreningen seg i Gyldenløvsgate 56. Det har skjedd bygningsmessige utvidelser både østover og vestover og innover i kvartalet. Inne i gården ligger det en lav trebygning. Den bærer et kulturhistorisk skilt fordi bygningen har bevart en innredning som forteller hvordan de fleste landsens bedehus var innredet. Utvidelsen mot vest i Gyldenløvsgate trenger også en kommentar: Det vestre bygget er av betong, men forskalingen er formet ut slik at fasaden ser helt lik nabobyggets - nemlig «vestlandskledning med pølse».

Blå Kors

Frelsesarmeen

Frelsesarmeen

I 1889 – 24 år etter at William Booth hadde stiftet Frelsesarmeen i London – fikk bevegelsen fast forankring i Kristiansand. Helt fast ble det ikke før armeen fikk sitt tilholdssted i Kongensgate 10 i 1898. Bygget skiller seg ut i husrekken, så det må ha vært spesialkonstruert for en forsamling. Herfra organiserte de sin allsidige virksomhet: Møter, friluftsmøter, speiderarbeid, musikkorps, diverse kor og julegryta og mye mer. I 1978 flyttet armeen inn i nye lokaler i Østre Strandgate 11. Bygningen var et 2 etasjes bolighus som ble innredet til møtelokale og kontorer. Den vakre fasaden var urørt. For et par år siden flyttet Frelsesarmeen sin virksomhet til Marvika i det de overtok Forsvarets musikkorps nybygde lokaler der.

Misjonshuset

Misjonshuset eies og drives av «Norsk Luthersk Misjonssamband». Opprinnelig var navnet «Kinamisjonen». I 1885 reiste de to første misjonærer til Kina. Det var to kvinner fra Kristiansand, Sofie Reuter og Anna Jacobsen. I kjølvannet av deres reise ble misjonene stiftet i 1891. I 1920 ble det i Setesdalsveien 2 etablert forsamlingslokale og i tillegg kafe, bokhandel og hospits – kalt Forbundsheimen. Da E-18 skulle føres gjennom byen i 1988, måtte bebyggelsen rives. Da flyttet «Sambandet» til nye tjenlige lokaler i Kr. IV gate. Deres nybygg har en markant fasade som arkitektonisk tilpasser seg kvartalet på en god måte.

Den katolske menighet

Den katolske menighet ble stiftet i 1890 og fikk benevnelsen St. Ansgar Menigheten og etablerte seg i Kirkegaten 3. Fra dette hjørnehuset har de ekspandert vestover i kvartalet. De eldre trehusene i Kongensgate 17 og 19 strøk med i bybrannen i 1892. Her bygde menigheten St. Josephs hospital. Det sto ferdig i 1895. Da gjorde de katolske nonnene sitt innflytelsesrike inntog i byen – en virksomhet som varte i nesten hundre år. I 1967 overtok fylkeskommunen driften av sykehuset frem til ca. 1980. Selve kirken ble innviet i 1935. Den bar preg av den tids funkisstil. Den ble senere «kledd» med teglstein. Den katolske kirke har de siste årene hatt stor vekst, mye på grunn av flyktninger.

Eritreisk Koptiske kirke

Eritreisk Koptiske kirke har sitt kirkebygg i Hånesveien 6. Det er et lite intimt kirkebygg. Særlig det fargerike interiør viser at menigheten har sine røtter i Afrika.

Kristiansand Misjonskirke Salem

Kristiansand Misjonskirke Salem heter menigheten i dag (den offisielle benevnelsen har endret seg gjennom historien). Den er tilsluttet «Misjonskirken Norge» Denne menigheten har helt siden mellomkrigstiden vært blant de toneangivende frimenigheter i byen. Størst innflytelse på menighetsdannelsen hadde den omreisende svenske legpredikanten Fredrik Fransson. Denne menigheten ble stiftet i 1934. Den var først etablert i Elvegaten. I 1961 kunne menigheten flytte inn i nybygg på hjørne av Festningsgate og Henrik Wergelandsgate. I 2003 ble også disse lokalene for små. Da flyttet menigheten over i nye lokaler på industriområdet på Lund.

Ansgarskolen

«Misjonskirken Norge» står bak etableringen av **Ansgarskolen** i Fredrik Franssonsvei 4 på Hånes. Det er en høyskole for teologi, musikk og psykologi. Kapellet som er knyttet til høyskolen har interessante glassmalerier designet av Kjell Nupen.

Randesund Misjonskirke

Det er «plantet» 8 nye menigheter i bydelene. **Randesund Misjonskirke** har bygget et eget forsamlingshus på Marikollen 15.

Gimlekollen Mediesenter

Gimlekollen Mediesenter ble etablert i 1981 først og fremst med tanke på å utdanne journalister. Det er 7 kristne organisasjoner som står som eiere.

Sødal Bedehus

Sødal Bedehus ble innviet i desember 1953 etter initiativ fra lokalbefolkningen. Det ble utvidet i 1961 med en pedellbolig. Det spesielle er at huset eies av 5 av de mest toneangivende menigheter i byen: Blå kors, Frikirken, Normisjon, Filadelfia og Misjonssambandet. Et eget styre står for driften. Bygget fungerer også som grendehus for bomiljøet.

Lund bedehus på Østerveien ble reist i 1905 for Lund Misjonsforening. Tomta var en gave fra grunneier Nils Nikolaisen. Det var stor aktivitet i bedehuset med søndagskole, juniorarbeid, korps og kor i henimot 100 år, men etter hvert som byen vokste mot øst og vest og folk flyttet med, gikk medlemstallet i foreningen gradvis ned. I 1957 kjøpte foreningen et hus på Gill. Dette ble ombygd til et sportskapell – **Gillshytta**. Her er det sportsandakt hver søndag i sesongen. Bedehuset ble for noen år siden solgt til en investorgruppe som ønsker å utvikle eiendommen. Bygget er ennå ikke revet, men det er kanskje bare et tidsspørsmål.

Lund bedehus

Gillshytta

Vågsbygd har tidligere hatt mange bedehus, mye på grunn av at deres kirke – Oddernes kirke - lå på den andre siden av byen. Da Vågsbygd fikk sin egen kirke, ble denne kirken mer sentral i kristen møteaktivitet.

Vågsbygd bedehus, Vågsbygdveien 130, ble innviet av biskop Heuch 7. januar 1899. «Eiere er innbyggere i Vågsbygd som er bekjennende kristne og som slutter seg til den Evangelisk Lutherske lære». Bedehuset er gradvis blitt utvidet og fungerer etter sin hensikt.

**Vågsbygd
bedehus**

Mosby bedehus eies av lokalmiljøet og er tilsluttet Indremisjonsforbundet. Bygget ble reist i 1990 og tegnet av Torgeir Messel og Finn Sødal.

Frigstad bedehus drives som en selvstendig menighet og er tilsluttet Indremisjonsforbundet. Det har stått bedehus på denne tomten i nesten 150 år. Det første ble reist i 1888. Det har gjennom årene blitt utvidet mange ganger – sist i 2017. Menigheten har gjort det meste arbeide på dugnad og med materialer fra egen skog og med egne fagfolk. Det er stor aktivitet i lokalen og blir ofte leid ut til begravelser på Frigstad.

**Frigstad
bedehus**

Fjellhaug bedehus, Lillejordet 5 ble innviet 25 september 1966. Eier er Misjonssambandets forening i Vågsbygd.

**Fjellhaug
bedehus**

Det Norske Misjonsselskap har flyttet sin virksomhet til Barstølveien 50. Her er det kontorer og bruktbuikk.

Bedehuset Zoar på Drangsholt er bygd i 1886. Eier var da Tveit indremisjonsforening. Huset har «overlevd» store flommer. Den siste i 2017. Da sto vannet en meter over gulvet. Det ble reparert og fremstår i dag i god stand. Det brukes jevnlig til kristne møter, strikkekafe, og forsamlingslokale for Drangsholts befolkning. Det blir leid ut til dåp og konfirmasjonsselskap.

Bedehuset Zoar

Bedehuset på Ve er vedlikeholdt, men brukes forholdsvis lite.

Bedehuset på Ve

Bedehuset på Ålefjær ble bygd i 1908 og eies av Tveit indremisjon. Det brukes til møtevirksomhet i nærområdet.

Bedehuset på Ålefjær

Menigheten Antiokia – en apostolisk menighet - ble opprettet i 1991 og har sin kirke i Hveteveien 42 på Hånes.

Menigheten Antiokia

Jehovas vitner har sitt samlingspunkt i «Rikets sal» i Gyldenløvsgate 15. Denne bygningen skiller seg ut i kvartalet med sine tunge søyler ved inngangspartiet.

Jehovas vitner

Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige – også kalt mormonerne -har sin kirke i Slettheiveien 80

**Jesu Kristi Kirke av
Siste Dagers Hellige**

Muslimsk Union ble stiftet i 1993 og har sitt møtelokale i Festningsgate 52.

Muslimsk Union

Sluttkommentar

Kristiansand har hatt hele spekteret av kristne menigheter helt fra Hans Nilsen Hauges tid. Det som har vært kjennetegnet, har vært samarbeid. Det har ikke vært rivalisering og stridigheter mellom frimenighetene eller med Statskirken. Dette av gode grunner:

Først og fremst har byen hatt romslige biskoper etter biskop Hansen (det var han som gikk til anmeldelse av Hans Nielsen Hauge). Jørgen Moe talte ofte på bedehuset, og biskop Heuch så på lekmannsbevegelsen som en styrke i sitt arbeid. Senere biskoper har fulgt samme linje.

I mange år har det i begynnelsen av januar vært arrangert kristne fellesmøter i Domkirken og i dissentermenighetene. Her har formelt ikke katolikkene og Samfundet deltatt.

På de videregående skolene har det vært svært aktive skolelag hvor ungdom fra de forskjellige menigheter fikk oppleve kristent fellesskap. Særlig tett samarbeid ble det under Billy Grahams aksjon i 1970.

Frikirken, Filadelfia, Betania og Salem gikk i 1883 sammen om å etablere en kristen radiokanal – «Radio Sør».

De samme sangene og salmene finnes i de forskjellige sangbøkene. Det er særlig metodistenes sanger, oversatt av arendalitten Elevine Heede, som har vært et viktig samlingspunkt i menighetssangen.

Eksempel på gode samarbeidsprosjekter er Sødal Bedehus og Gimlekollen Mediesenter.

Mitt arbeid med dette tema har avslørt en kulturhistorisk utfordring:

Det er tre bedehus i gamle Tveit kommune – på Ve, på Drangsholt og på Ålefjær. De er holdt i god stand, men foreningene som gjennom årene har driftet huset, skrumper inn - mye på grunn av at bilen gjør det enkelt for folk å samles i sentrale strøk. Dermed blir det økonomiske ansvaret liggende på få enkeltpersoner. Bedehusene fungerer som møtelokale og til dels som grendehus. De er viktige for lokalmiljøet og er verdt å ta vare på. Men - de som føler ansvaret får ingen økonomisk støtte. De må betale vann- og kloakkutgifter, forsikringer og strømutfgifter.

Det samme gjelder for bedehuset i Vågsbygd der «Eiere er innbyggere i Vågsbygd som...». Det er m.a.o. ingen organisasjon knyttet til eierskapet. I tillegg må nevnes at da biskop Heuch innviet bedehuset i 1899 brøt han formelt en barriere – mellom kirken med dens teologer og bedehuset og legmannsbevegelsen.

Det burde være en konto på byantikvarens, fylkeskonservators eller det kommunale kulturbudsjett som kunne komme til anvendelse i denne sammenheng slik at disse fire kulturhistoriske viktige bygg blir bevart.

*Harald Sødal
1. desember 2022*

Kristiansand
kommune

Postboks 4
4685 Nodeland
Tlf: 38 07 50 00
www.kristiansand.kommune.no